

3. sz. 1856

TUDÓSÍTVÁNY

A

LÉVAI KEGYES TANITÓRENDI

KIS-GYMNASIUMRÓL,

MELYET AZ 185⁵/₆-KI TANÉVBEN

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL,

KEGYES TANITÓRENDI KIS-GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

Váczki Antalodae.

TUDÓSITVÁNY

A

LÉVAI KEGYES TANTÓRENDI KIS-GYMNASIUMRÓL,

MELYET AZ 185⁵/₆-KI TANÉVBEN

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL,

KEGYES TANTÓRENDI KIS-GYMNASIUM IGAZGATÓJA.



ESZTERGOMBAN,
NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.

ÉRTEKEZÉS

„CÁTÓ MAIOR“ CZIMŰ MŰ AZON HELYÉRŐL,
HOL CICERÓ
A LÉLEK HALHATLANSÁGA FELETT BÖLCSELKEDIK.

A szónoklat, és bölcselem szellemvilágában fejedelmicserral koszorúzott Cicerónak örökbecsű művei közt, nem végső helyet foglal, épenúgy elmés mondatai; amint gyönyörtárasztó voltáról ismeretes, s „Cato maior“ czim alatt ragyogló műve. Ciceró a böles, a világhírű szónok éltesb korában nevezett feliratú műve czikkeiben, mind önmagát, mind embertársait, főleg az élet éveiben tovább haladtakat, különösen a nemes jellemű I. Pomponius Atticust szivekedveltje barátját vigasztalni akarván; az aggkor élvei s örömeiről, — miként azt a hozzá intézett mű előszavában hangosan érinti, — értekezik; és ugyan olly nyájas, olly lelketemelő irmodor alakban, olly classicaifény- s szenteséggel, — mi folyamán alig képzelhető kellemesb élvezetet nyújtó, magasztosb örömet, okulást adható olvasmány; alig szépet, és nemest ölelő olvasó, ki a művet hiven, éberfigyelemmel átlapozván, lelkiihlettséget, kellő vigasztalást, megnyugvást, nem érzett, nem tapasztalt, s gyönyörteljes reményt nem talált legyen. Méltán elmondhatjuk e műre vonatkozólag, mit a lángeszű, fényes tehetségű s páratlan elménczkedő Erasmus a hatalmas szónokkirály eszmedús műveiről egyetemleg Ullatenus Jánoshoz irt levelében igen szépen, nem csak szépen, de valóanis, s egész őszinteséggel állit: „Quis autem, — így szól a tudós férfiú, — sumsit huiusmodi libros in manum, quin surrexerit animo sedatiore? Quis tam accessit moerens, qui non abierit hilarior? Geri videtur, quod legis, ne secus afflat animum tuum quidam orationis *ἐνδοσιαυδὸς* quam si ex vivo ipsius pe-

ctore ac felicissimo illo ore manentem audires.“ Dicső szavak ezek, az örökfényű szónok, s szellemdús műveihez méltók. — — Mindenek előtt Ciceró a bölcs, az igéző ékesszóló felhozott című műve szakaiban az agg öregségről értekezvén, különbféle okokat idéz elő, eszméket hoz fel, elveket állít meg, melyek nemcsak elviselhető, s tűrhetővé; becses, vidám, mi több gyönyörteljesséis teszük egyszersmind az élemedett kort; — aztán folytatván gondolkodólag mélyebben e tárgy irányában nyomozását, azon eszmék, nézetek s gondolatirányok vizsgálat, magyarázatára, — miket önmaga sajátjának erélyesen vall, általa feltaláltaknak tart, erősít, — tér által; miokért tudniillik látszatik sokak előtt nyomorú élvnélküli s örömtelennek az aggkor; — és ugyan az eszmék, nézetek, gondolatirányok mennyiben egyenként, és összesen alaposak, mennyire valók, további beszédében taglalva bővebben fejtegeti. Az idézett csinos szép modorban eléadott okok, nézetek között legvégső helyen áll „hogya az aggkor nem messze légyen a haláltól.“ Minck megczáfoltát kiválólag tüzvén ki czélul magának nagybecsű művében, nem kis érdekében feküdt, eszméi, nézetei, tanai s gondolatmódja s iránya támogatására a halandó azon sorsát, mely őt elhunytá után környezi gondosan felemlíteni, s a lélek halhatlanságáról részben szintoly nyomos, mint oktatni vágyó értekezést irván, holis sokfélekép elmélkedvén, több oldalú- s irányú eszméket hoz elő, nézeteket halmaz egymásra, melyek nyomain úgy önmagát, valamint másokat a lélek örökléte azaz halhatlansága felől meggyőzni törekszik. És az okok, okoskodások, az eszmék, nézetek, gondolatirányok mennyire figyelmet ébresztők, mily hatásúak, mennyire többé vagy kevésbé való s lekötő erővel bírók, mily szilárd alapra fektetvék, jelen értekezleten tárgyaúl tűztem ki magamnak.

Ciceró a mély itéletű bölcs, említett című könyve XXI-dik szakában ekként okoskodik: „Quid multa? sic mihi persvasi, sic sentio: quum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria praeteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantae scientiae, tot inventa, non posse eam naturam, quae res eas contineat esse mortalem: quumque semper agitetur animus nec principium motus habeat, quia se ipse moveat: ne finem quidem habiturum esse motus, quia nunquam se ipse sit relicturus: et quum simplex animi natura esset neque haberet in se quidquam admixtum dispar sui atque dissimile, non posse eum dividi; quod si non possit, non posse interire: magnoque esse argumento, homines scire pleraque ante, quam nati sint, quod iam pueri, quum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci et recordari.“

Az itt felhozott, s megállitottnak vélt okok s tételek felett ugyan azon nagyhatalmú s ragyogó tulajdonokkal felkészített szónok komolyan, keble minden erélyével bölcselkedik Tusculanumi kérdéseit magában foglaló műve XXIII-dik szaka soraiban. Azonban az előhordott okok, állítmányok be-

bizonyítását czélzó eszmék, tanok, okoskodások tulajdonkép nem Cicerónak (mint azt önmaga őszintén bevallja), hanem inkább Plátónnak a nagy eszű s magas érzetű bölcsnek sajátja, kinél Fedron és Faidonban szétszórva majd nem minden lapon feltalálhatók. Ehez képest alig leend felesleg, s czélszerűtlen e téren a fentebb elsorolt eszmék, tanok, okoskodások fejtegetés, taglalásába bocsátkoznunk, olykor-olykor az imént megpenditettem helyekre higgadt lélekkel visszapillantánunk, s azokat részletenként onnan előállítva bírálat alá vennünk, már csak azon fontosságánál fogva, mi által megfejtésünk, eszméink, ellennézeteink mint arczat a tükörben olly nyílt, olly világos sugarakban tünjenek elő.

1) „*Quum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria praeteritorum futurorumque prudentia, tot artes, tantae scientiae, tot inventa; non posse eam naturam, quae res eas contineat, esse mortalem.*“ E szavak, a lélek örökléte avagy halhatlansága igazolására mennyire gyengék, erőtelenek, mily ingó s alpnélküliek, nincs eszes s okosan elmélkedő lény, ki egyetlen futó pillanattal nem képes felfogni, átlátni. Valóban nincs, — és csak ferdén gondolkozó, tévutakon menő fogná erősíthetni, hogy az emberitest — az oknál fogva, mivel legművészetiebben alkotva, s bármi tények, szolgálatok tétele s véghezvitelére legalkalmasb — halhatlan legyen. És valamint ezt a csalhatlan tapasztalat ellenére senki sem erősítheti; úgy hasonlólag az sem történhet soha; hogy egyvalaki a lélek ezer meg ezer fényes tehetségeiből annak enyészhetlen voltára folyamányt teljesen s meggyőződéssel vonhasson. Azon legfőbb s örökké való Lény, ki határtalan bölcsessége, végtelen mindenhatósága szerint az emberi-testet oly remekileg alkotta, s a lelket oly soknemű-oldalú s bámulatra méltó tökélyekkel czifrázta fel, melyek segélye, szakadatlan hatálya nyomán a szellem öntisztét, felséges rendeltetését, czéljait, nem csak megismerni, hanem ész által határozva öntudatosan valósítani is, az erények, igaz, jónak magasztos szépségét, azok földi s mennyei hervadhatlan, bizonyos, elnemmaradható jutalmait belátni, a lefolytakra emlékezni, nem gyéren akad tér, hol tisztán emberi belátásunk, vagy a természet törvénye folytán a jövődöbe hathatni; úgy különféle tanulmány, művészetek, kereskedés s mesterségek megtanulására képessé tétetik, kétség túl, azon végetlen mindenütt jelenlevő, s mindent irányzó, vezető, kormányzó Lény, kibén valamennyi szellem él, és mozog, és lételet találja mindenható hatalmánál fogva, miként a testet, nem különben a lelket is halál által eltörülheti, megsemmítheti.

2) „*Quumque semper agitetur animus, nec principium motus habeat, quid se ipse moveat; ne fidem quidem habiturum esse motus, quia nunquam se ipse sit reliturus.*“ Ciceró a bölcselő ez állitmányát Tusculanumi kérdéseiben Pláton elvei rendszerén haladva terjedelmesen fejtegeti. Ok-

szerűnek véltem e helyt az éles eszű vitató saját szavait feljegyezni. Ek-ként hangzanak azok a mindég méltósággal, művészeti csín-s modorban szóló ajkain. „Quod semper movetur, aeternum est. Quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod se ipsum movet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moveri quidem desinit: quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo. Nam e principio oriuntur omnia; ipsum autem nulla ex re alia nasci potest; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium exstinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se illud creabit, si quidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne coelum, omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsu moveatur. Quum pateat igitur, aeternum id esse, quod se ipsum moveat, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimatum est enim omne, quod pulsu agitur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore et suo. Nam haec est propria natura animi atque vis. Quae si est una ex omnibus, quae se ipsa semper moveat, neque nata certe est, et aeterna est.“ Cap. XXIII.

Mindamellett Ciceró a szellemdús fő, s értelmes bölcselő, amint egy, ugy másik felderített helyen, alig állított fel olyatén szilárd elveket, hozott-elő olyatén biztos eszméket, mik sugarain önmagát a lélek örökléte s maradásáról valódiilag meggyőzhette volna. Igaz, hogy a szellem természeténél fogva untalan hat, folyvást működik, fogyhatlanul eszmél, mindegyre gondolatokat sző össze, vágyak, kívánalmak, élénk testi szenvedelmektől vonzatik, ösztönöztetik; mi több működései még legmélyebb álmainkbanis akadálytalanul folynak, soha sem állapotnak meg. De valjon a testbe zárt lélek untalani működése, folyvást tartó mozzanata, rejtélyes hatás, munkássága eredetileg magában a lélekben rejlik-e, avagy tán onnan fejlík ki? teljesen, egész bizonyossággal meghatározni, voltaképen kimutatni nem csak nem bajos, sőt meggyőződésileg épen nem lehet. Sejtelmek, tapogatódzás, talánoknak ily nagyszerű tárgyban helyt nem adhatunk; azok sejtelmek, talánok maradnak mindegyre, az igaz, való fokára nem emelhetők. Az eszes-lény az igazat, valót keresi, öleli egész lélek s figyelemmel létesíteni is óhajtja; — s igaz, valónak pedig csak azt tartja, tarthatja, mit világosan belát; meggyőződését következőleg a szellem szünetleni működés, munkálkodás, hatása honnan vett eredete irányába, nem lehet, nem szabad, homályos sejtelmek, tapogatódzások, vagy zavaros fogalmak után elhatározni. Minden, mi létezik, legyen az anyag, legyen szellem, a mindenható Isten ál-

tal létezik. Isten a lelket teremtve azt működési hatás, s tehetséggel is ellátta. Ugyan az, semmi kétség, végtelen hatalma s akaratánál fogva a lélek csuda hatása s működésének korlátot, határt, véget is tud, s tudott szabni. Az ember soha nem teremt, csak alkot. A létezőnek adhat új alakot, de lételt nem adhat semminek. Minden, a mi általa lesz, elemeiben már megvan. Ha maga a végeslény önállólag, szabad kénye- tetszése- s akarata szerint lelke működéseit, tökélyeit — melyek össze- tette, egymásba olvadva s egységbe foglalva teszik a szellemet, — létrehozhatta volna, közvetlen önmagának lenne létadója, mi hogy nem történhetett, és hogy ilyen- mindenhatóságot, mely az önálló, s feltétlen Lénynek kizárólag tulajdona, gondolni is képtelenség, kiki elismerve könnyen megfogja engedni.

3) „Quum simplex natura esset, neque haberet in se quidquam admixtum dispar sui atque dissimile, non posse eum dividi; quod si non possit, non posse interire.“ Elvitázhatlan a lélek mivoltát illetőleg, miszerint az részetlen, egyszerű való s anyagtalan, nincs semmi benne természetéhez nem férhető, vele nemegyezhető; ámbár értelmi, akarat, érzelmi tehetségekkel; ismereti, s vágyó erővel ellátott lény legyen. Innen azonban koránsem vonható szükségkép azon következmény, mintha az ily módon szerkezett szellem öröklétű, megsemmisülhetlen. Ugy látszik, ezen okoskodás a léleknek oly szerreli, — mi részekre nem osztható, — egybehasonlításából vétetett. Már pedig az ilynemű hasonlítás alkalmazásának e térerén hogy semmi helye sincs, világos, mint nap a láthatáron. Minden mi rész- re nem osztható, mint a csalhatlan tapasztalat a dolgok legjobb oktatója kétségtelenné teszi, romolhatlan, ment az enyészettől; mert romlás, enyészete csak az által eszközöltetik, ha az, miből alkotva van, részekre osztható. — Az emberiléleknek, — mely mint állitók, egyszerű, részetlen, — semmi köze az érzékünk alá eső anyaggal. E kettő között, — az anyagot értvén és szellemet, — kölcsönös ámbár a viszony, az összehangzás, az egymásra hatás, — mindamellert roppant különbség létezik. A lélek, hogy úgy szóljunk, anyagtalan, a test anyagi valóság. A lélek láthatlan, a test látható, sat. És ez oly nyilt, oly világos fényben ragyog, minek további fejtegetésére időt, szavat vesztegetni helytelenség. Egyre mindazáltal, úgy vélem, nem leend nem czélszerű figyelmet fordítanunk, — volt idő, bár túl, bár messze tőlünk, már ezredek előtt, midőn azon gondolat után kapkodtak az emberek, hogy a szellem alakját- és borítékát felfedezzék, honnan nem egyedül az emberiléleknek; hanem magának a legfőbb Lénynek is anyagi természetet tulajdonítottak, azon hamiselv, s balvéleményből kiindulva, mikép lehetlen, hogy a szellem mint magában álló valóság, ítélő, felfogó s más ezekhez hasonló szellemi működést önmagától kifejteni, s azt határozottan valósítani, s nyilt térre állítani képes legyen; ha külalak- azaz anyaggal avagy borítékkal ha mindjárt csak légi finomságúvalis nem környeztetik.

Helytelen nézet ez, és esze teljes erejére kifejeletlen állíthatja. Mászt tesz tudniillik egészen, szellemben valamit képzelní, mászt észszel, az okoskodás világos, megalapított, jól megértett szabályai nyomán elérni. Ez utóbbi a szellemlí működésest hatásához tartozik, melyek valódílag léteznek, ha eleendő ok, míert létezzenek, a gondolkodó léleknek szolgáltatik.

4) „Magnoque esse argumento, homines scire pleraquae ante, quam nati sint, quod iam pueri, quum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur; sed reminisci et recordari.“ Az ész, első kellék, melylyel mindenkinek, ki embernek neveztetik, birni kell. Ez nem csak az ember lényegéhez tartozik; hanem szellemlí tehetségeink között az ég legnemesebb ajándéka, s a lélek azon alapereje, a melyen a lelki működésest egész rendszere nyugszik, melynek célirányos kifejlése a lelki életet valóban élővé teszi. Ciceró a vasszorgalmú s mélyen gondolkozó — az ész erejét, fejlődését, majdnem képzelhetlen tanulási gyorsaságát, szóval csodahatását, mi által a gyengekorúak számtalan agyukban felvillanó dolgokat s azok lényegét nagy könnyűséggel felfognak, megtanulnak, — nagy fontosságúnak tartván, többször érintett művében époly ékesen, miként elméje egész élével iparkodik megmutatni; miszerint a kisdedek némileg, míelőtt születtek, már tárgyismerettel bírtak, míthogy a lélek élt az élet előtt is; és csak visszaemlékezik arra, mí egyszer már tudott, vagyis; a tanítás, a külső ige csak felébreszti, öntudatra hozza a lélekben rejlő és születés előtt létezett tárgyismeretet. És innen a szónokkirály a lélek enyészhetlenségére von következményt. Ez utóbbi eszme általa világos, nyílt szavakban ugyan nem fejeztetik ki, azonban, hogy ílyeten nézet, véleményben volt, vajmi könnyen megérthetjük, ha Plátont, kíől ez eszmét kölcsönzé, szorgosan forgatjuk. Ekként nyilatkozik Plátón Faidonban Kebészt beszélővé tevén. „Ígen, mondá Kebész, azon állítás szerint is, o Sokratesz! ha igaz, mí gyakran szoktál emlegetni, hogy a mí tanulásunk nem más, mínt visszaemlékezés, mondom, a szerint is szükségés, hogy már előbbi időben megtanultuk legyen azt, míre most emlékezőnk. Ez pedig különben nem lehetne, ha lelkünk nem volna valahol, míelőtt az emberi alakba jutott. Tehát e szerint is valami halhatatlan a lélek.“ § 72.

Ez okoskodás folytán, melyet, a nagyhirú s eleven képzelődesű Ciceró tárgyának nagyobb nyomatókosságot akarván szerezní, gondosan legvégső helyre helyezett, hogy mísem mondott, mí által a lélek örökléte, maradása valóban bebizonyítatik, könnyű átlátní. Azonban semmi szin alatt sem tagadhatjuk, hogy a gyermekek tanulékonyak, s olyatén szellemlí tulajdonokkal legyenek ellátva, miknél fogva számnélküli, és pedig a legnehezebbnek látszó s az életben felmerülní szokott tárgyakat álmélatra méltó gyorsaság s természetes könnyűséggel nem csak felfognak, hanem valóban magukévá is teszik. Sok az, mí a serdülní kezdő gyermekben bámulatra méltó. A sok

közül hogy csak valamit említsek, nemde különös, miként a kisdetek jókorán, alig derültek öntudatra, alig éltek néhány évet keresztül, s már is az édes hangú anyai nyelvben oly kitünő, oly fontos haladást tesznek, mi által lelkük érzelmeit, vágyait, gondolatit tisztán, világosan s érthetőleg kifejezhetik. A dolog okát nem szükség tova a távolban keresnünk. Mindazok, miket a gyengekorúak hallanak, szemlélnek, tapintanak, szóval érzékileg tapasztalnak, új, és szokatlanok előttük, s olyatén lelki állapotot idéznek elő, mi az ismeret s tudás ösztönszerű vágyat bennök szerfelett felébresztvén annyira tartós gyökeret vernek fogékony keblökbe, annyira állandólag fészkelik be magukat, hogy azokról megfeledkezni többé hatalmukon túl áll. Ide járul még az is, miként a gyermekek nagy mértékben bírnak emlékezet-tehetséggel, — mi Kant szerint a lélek legcsudálatosabb ereje; — Greguss Ágost. „Család könyve“ című folyóirat második évfolyam 1-ső füzetében „Emlé“ cím alatt megjelent gyönyörű értekezésében, az emlékezet-tehetséget „a lélek élelmi tárának“ nevezi. És méltán, az elme a lélek olyatén tehetsége, minék segélye, folytonos használata, gyakorlata, erősítése, gazdagítása, műveltetése következtében nemcsak könnyű módon töméntelen dolgokról ismeretet szerezhethetünk; hanem a megszerzetteket hiszen, állandóan megis tartjuk, megis örzük. Rousseau tehát nagyon hibázott, midőn „Emil“-jében azt vitatá, hogy a nevendékekkel nem kell semmit emléttetni, semmit könyv nélkül tanultatni; mert a nevelésnek okvetlenül egyik főcéljának kell lenni, hogy erősítse, mivelje, és gazdagítsa az elmét, mint összes ismereteink és tudományosságunk leltárát. — De értelmi, és itélettehetség, miben az észerő főleg kitünik, a fejlődni kezdő koruaknál vajmi csekély. E két tehetség, — ámbár szoros értelemben a természet ajándéka, — lassanként fejlődik, még lassabban élesedik, és csak idő folytával komoly, huzamos gyakorlat, gondolkodás, olvasás által a csendesen vizsgálódó lélekben terem szép, jó, és hasznos gyümölcsöket; és ugyan olyatén siker, eredménynyel, minél fogva a kitünő tehetségek többnyire a végső aggság koráig valamint fentarthatók, úgy mindegyre gyarapíthatók.

Világos színben merül fel immár az említettekben mindenki előtt, miként nincs művelt, okszerűleg gondolkozó egyén, ki a vitatott, Cicerótól a remek szónoktól elmondott, kifejtett elvek, tanok folyamán indulva minden tekintetben gyönyört árasztó szavai nyomán a lélek fenmaradta, öröklétéről egészben meggyőződhetnék. Maga az örökre híres, a nagy eszű bölcselő sem védé nagyban, szilárd meggyőződéssel eszméi életrevalóságát, sőt távol vala attól, miszerint az idézett elvek, tanok, okoskodások mellett állandóképp megállapodnék; hiszen mint tudva, a nagy szónok maga azon könyvében, melyet az agg öregségről s annak elvei s örömeiről szintoly ügyesen, mint nyájas szavakban irt; a lélek halhatlansága felett épen

kétséget támaszt. Így szól említett műve XIX-dik szaka, egy a haláltól mód nélkül rettegő öreghez intézett szavaiban: „O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa aetate non viderit! quae aut plane negligenda est, si omnino extingvit animum, aut etiam optanda, si aliquo ipsum deducit, ubi sit futurus aeternus. Atqui tertium certe nihil inveniri potest.“ És miután a könyve végső sorában Pláton tanát felhasználva a lélek örökléte s enyészhetlenségéről szóló oktatását élénk vonásokban kifejtette, és a felett, — hogy jöend idő, midőn a testől, mely a lélek perfedele, menekülve, mostani lakhelyünket a földet elhagyván, átköltözend egy dicsőbb honba, a lelkek mennyei társulatába, hol örök boldogságot fog élvezni, — keble örömét, szive kéjeit s onnan származott elégtelenségét bevallotta volna: újlag saját állitmányát mintegy megczáfóllólag következő kételyteljes szavakat ad hozzá: „Quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam, lubenter erro; nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo extorqueri volo: sin mortuus, ut quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam, non vereor, ne hunc errorem meum mortui philosophi irrideant. Quod si non sumus immortales futuri, tamen extingvi homini suo tempore optabile est. Nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic vivendi modum. Senectus autem est aetatis peractio, tamquam fabulae; cuius defatigationem fugere debemus, praesertim adiuncta satietate. Cap. XXIII.“ Ezen kívül Acad. I. 12 még nyílt vallomást is teszen, erősen vitatván, hogy Pláton philosophiája a szellem halhatlansága irányában az ő kételyeit, viharként háborgó keblét, gondolkodásmódját, s irányát, — minthogy e nagyfontosságú tárgy felett nem gyéren a legnehezebb s megfeythetlen kérdések merülnek fel, — vajmi kevésben nyugtatja meg, elégitheti ki: „Cuius in libris nihil affirmatur, et in utramque partem multa disseruntur; de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur.“ Így szólt a nagy férfiú, bölcsészete és szónoklata által egyiránt jeles.

Az ujabbkori bölcselem, való, messzehagyta a tért, melyen Socrates, Pláton és más több ókorbeli bölcselők a lélek öröklétét, halhatlanságát valódilag kimutatni akarván, ernyedetlen törekvés, hü nyomozás, s buzgalomtól izzadva lépdelték, mindamellert amint az ő nem, épen úgy az ujabb bölcselem sem talált fel olyatén tanokat, hitket, nem állított meg olyatén eszméket, elveket, mik nyomain e mély, magasztos, s roppantszerű ügy irányában a homály végkép szétosztatni, a kétkedők kételyeit minden rész-

ben megfejteni, az ellenvéleményűeket valódi okokkal eddiglen kellőleg legyőzni képes lett volna; nemis leendő képes, erősen hiszem, pusztán a végeslény észerejénél fogva olly tanokat, hiteket, eszméket, elveket megállapítani, — mellyek sugarain a lélek halhatlansága bebizonyíthatatnék. — soha — soha! Egyedül a mennyeileg kijelentett tan; az égből alászállott ige; örök isteni csalhatlan tekintély; a legjóságosabb, és fenségesb Istenből, az igazság változhatlan forrásától származott hit az; mi illetén nagy-szerű, s az emberi észet meghaladó tárgyban, — minden homályt, tévelyt, kételyt elűzvé, oszlatván, — adhat az igaz, való után sóvárgó s az igazat, valót szünet nélkül fürkéző észnek biztos irányadó szövétneket, minek örökkényben tündöklő világánál a lélek halhatlansága felől teljes bizonyossággal megnyughatik, tökéletesen meggyőződhetik. Sokan észgyőzőleg, remekül, kedélyrehatólag értekeztek e magaszos tárgy, a lélek halhatlanságáról; ki tudná őket elsorolni s rendre megnevezni, mi több igénybe venni? csak az egyetlenegy Faludi Ferencznek a 17-ik század kitünő bölcselőjének, — kit ékesen szóló tolla miatt egyező akarattal köznéven, annak idejében, magyar Cicerónak hínak vala, — idézem fel a lélek halhatlanságáról elmélkedését: „Vedd észre így szól a jeles férfiú, — élőember, örökidőkre teremtettél. A te lelked halhatatlan, és léte véget nem ér. — A márványok, tornyos kőszálak, emlékezetes oszlopok repednek, dőlnek, porrá lesznek. A te lelked nem gyarlódik, együtt jár az örökkévalósággal. — A hegyek völgyektől elválnak, a tenger kiszárad, a forgó ég elolvad a csillagokkal, nappal, holddal: lelkednek nem léssen bántása. — Az egész természet megagg idővel; a te lelked az elemek harcjai között és a látható világ bomlása után is fenmarad. — Tested a halál birtoka alá kerül és hamuvá leszen. Lelked semmit sem fél a halál nyilatól, távol röppenik a rothadás országától. — Becsüld meg lelkedet, melylyel teremtő urad nemesített. A forgó ég alatt nincsen oly teremtmény, sem oly kincs, mely lelked árját felérje. — Becsüld meg lelkedet, melynek kívánságát földi méltóság, gazdagság, öröm, gyönyörűség nem képes kielégíteni; minthogy ezek csak holtig tartanak, apadnak, fogynak, mulnak. — Azokra vágyódik, mikben testétölelválása után is lehet része, és mik örökké tartanak. Minthogy pedig ezt egyedül az egy Istenben találja fel; annak szinelátására, szeretetére és benne örvendezésére gerjed. — Azonban e halhatatlanságnak két útja vagyon. Ha jól megörzöd lelkedet, ha menten tartod minden büntől, és megérdemled, hasznát veszed halhatatlanságának; mert halhatatlanul, azaz: végnélkül lakója leszesz Isten országának. — Ha pedig rosszul viseled gondját, szeplősited, bűnnel fertőzteted, rosztára vete-medel: káros leszen halhatatlanul, azaz: végnélkül keserves, kimondhatatlan kínok között leszen maradása.“ — — Hogyha e helyt értekezletünk szűkre mért határai e nagy s fenséges ügy felett bővebben elmél-

kednünk megengednék, elmélkedésünk vajmi hosszúra terjedne. Béresztjük tehát ez alkalommal feladatunkat egy két szót, — mely a felőlelt tárgygyal, miről eddig szólottunk, szoros kapcsolatban áll, — hozzá adván.

Először is hogyan s miként lehet nemes jellemű, szilárd erényű az ollyatén egyén, ki jövő sorsáról kétkedvén, rettenet s aggódik az élet legördülte után, — melyet sanyarúnak tapasztalt; hanem jámborul járt, — a léleknek a testtel együtt elenyésztén? Az erény, becsületesség legszilárdabb vára, oszlopa, legbiztosabb oltalma, védelme főleg abban helyeztetik, hogy a lélek halhatlanságáról szóló tant higyjük. E tan megszüntte, avagy ferde előadásával könnyen megtörténhetik; hogy gyenge, hullékony természetünknel fogva a halandók fattyú, tilos vágy, gerjedelmeiktől elragadtatva, — egyedül anyagi kéj, gyönyör, s vigalmakban képzelvén feltehalálhatni mindazt, mi tisztán boldoglétet eszközöl, idéz elő, — rossz, fellelt, gonosz életre vetemedjenek. Az ösznépek, kiválólag az egykori görög, romaiak élete nyiltan hirdeti a dolog valóságát. Míg az említettek keblök sugallata, s az abba öröktől bevéssett természet szózatára hallgattak, vallási elveik, szabály, parancsaik, úgy elődeik intézményeitől áthatva hittek a szellem fenmaradását, s benne gyönyörködtek éjjel, nappal; Róma s Görögthonban nem más, mint elégedettség, polgárierény, áldozatkészség világitó oszlopokként tündöklének, s otthonosak valának. De mihelyt a bölcselem a lélek halhatlansága iránti tant gyengíteni, ingó elvekre állítani, s azt felületesen, kétkedőleg, csak színre, majd az emberi ész, majd a természet rendszere vonalain fejtegetni, kezdette magyarázgatni: azonnal, a másként művelt téreken, az érzelmek vadsága foglalt helyet, az erény többé nem másból, mint érdekből gyakoroltatott, minek egyedül dicsőség, élvvágy, haszon, önzés szolgálván alapul, azt eredményezte, hogy ép akkor, midőn a nép szerelemmel fordult a tudomány s művészetek felé, s azok leginkább vastag hajtásokban viritnának, a legocsmány s erkölcstelenebb korszak lépett be. Róma kétszáz évig a világ ura, Görögország a művészetek és tudományok ápolója, terjesztője, dicső államok hanyatlásnak indulva, az erkölcstelenség szülte belharez, viharok csapásai alatt elszedülvén, a földszinéről visszatarthatlanul elsodortattak. Tagadhatlan ugyan, léteztek az erkölcstelenség legvadabb szakában is erénynyel ékeskedő egyes egyének, mutatkoztak itt ott az erkölcs s jobb léleknek példái, képviselői, kik nem csak hogy a kor hibáit, tévelyeit nem helyeslék; sőt mindentől, mi nemtelen, visszaborzadva, hiven, okosan haladtak a szebb tények nemes ösvényein. De ilynemű egyének ritka tünemény gyanánt tüntek elő, innen az ok, miért valának annyira szembeütlők tényeik, erényeik, és ez okot csak az nem tudja, ki a régi történelmi kűtfökben járatlan mindenrészről. Ily tünemény volt az emberek magzati közt örökre híres Ciceró, kinek a természet azon rendkívüli dicsőséget látszik számára fentartani, hogy a

világ első szónoka maradjon, Ciceró valamint éleseszü, mély itéletü; úgy különbféle fényes tulajdonai mellett egyszersmind szilárd jellemü, nemes gondolkozású férfiú volt, kinek nem csak az akkori erkölcsromlás s undokság közepette, — a fösvenységet, és feslett életet értjük, mikben kortársai mélyen elmerülve fetrengettek, — tiszta erkölcsét, szellemi nagyságát, becsületérzetét rangja s hivatala, tekintély, s dicsőségének minden fokán keresztül fentartani; hanem azok nyomain járni, s azokról élte fogytáig lenemténi is sikerült.

Továbbá hogyan, s miként lehet vidám- s derült kedélyü, nyugodt elméjü s boldog életet élő az, ki önlelke fenmaradta, azaz halhatlansága feletti hite, reményében ingadozik? Az ember a természet gyermeke, — nem olykép mint a rét virága, — ő az Isten képe, hasonlatosságára, s így halhatlanságra teremtett. A természet, — mi nem más, mint a legfőbb Lény sziveinkbe bevéssett törvénye, s rendelete, — melyben az ember él, melynek terményei tartják fel életét, s erői által hat, úgy alkotott bennünket, mi következtén nem csak az erényt, és becsületességet kedveljük, s azokat minden lépten nyomon lelkünk egész szilárdságával öleljük; hanem velünk született s bennünk rejlő érzéki hajlamainknál fogva; és ugyan mintegy hihetlen s lecsillapíthatlan szomj, s vágytól ösztönöztetve a jólét s boldogság után törekedünk egyszersmind. Mit ha ki a fényt adó nap alatt, e szűk földön, világon teljes mértékben elérhetőnek vél, gondol, s eltalálhatónak állítani merészkedik, kétségen túl, higgadt eszünk, s napontai tapasztalat után ítélve, bátran elmondhatjuk róla, hogy az hullámokra lükött árva sajkaként iránytalanul tévelyeg. Különbféle a boldogság után kapkodók nézete, véleménye, egyik egy, másik más tárgyban reméli azt meglelni, s feltalálhatni, mint az igen szépen énekeltek Hidaror név alatt kiadott „Emléklap“ czimü műben:

*„Ember szegény! boldogságot keres,
Egy tengeren, más bányák éjjelén,
És mit talál? nagy ürt, kis sárga port.
S érette a föld gyomráig lemén.“*

És mit talált? Igen, egyik boldogságot talált, de miként a tapasztalat igazolja csak perczre, csak rövid időre, hisz minden földi boldogság vilámcsaták gyanánt tünedező, s oly mulékony, mint a szappangolyók, melyek mikor legszebb szineikkel játszanak, akkor enyésznek el; — másik a feltalált boldogság mellett is boldogtalannak vallja magát. Az ember szelleme, természetec sokkal nemesb czélok után vágyakodik, törvénye, rendeltetése is sokkal dicsőbb s magasztosb, minthogy keblét mulékony földi javak bírása kielégíthetné. Az észeslény szenvedelmes vágy, sziv kívánalmait az egyetlen korlátot nem ismerő, minden érdek nélkül gya-

korlott erény, s az ezt nyomban követő lelkinyugalom elégítheti ki. Ez az, mi a halandónak vándor, eszélyteljes pályáján át mindent előteremthet, mi az úgy nevezni szokott, boldog földiéléthez tartozik, megkívánatik. Mirenézve mind azok, kik a tetteg és gyakorlatban élő s nyilatkozni szokott erényt háttérbe szorítva tobzódás, fényes s költséges életmód s más anyagikény- s kéjekben képzelik feltalálhatni boldogállásukat, távol esnek attól, mi által azt hosszabb időre megtalálhatnák; sőt inkább átlátván a világ hiúságait, a testigyönyörök úgy a szellemi; mint a testbe ható, s azokból eredő káros következményeket, földihelyzetüket nyomorú, örömtelennek, sokban megvetésre méltónak bevallani kénytelenítetnek. Mint azt a lerajgott ókor népei, főleg a görög s rómaiak őszintén bevallották. Mi gyarló s tév utakra könnyen hajló természetűek, élükre visszapillantván, a közmondattá vált, „video meliora proboque, deteriora sequor“-tol elkapatva, csakhamar azon gondolatra vetemedünk; miszerint a görög, rómaiak életüknél szebb, kellemteljesebb élet alig képzelhető, de ha a dolgot szemesebben nyomozzuk, érettebb észszel ítélet, megfontolás alá bocsátjuk, úgy találjuk, hogy az sok kellemtelent, szomorítót, nyugalmunkat dulót, s háborítót rejt, s foglal magában. Egyszermind nem lehet nem átlátnunk, mi folytán mind azon sokneműszerű kényelmek, gyönyörévezetek, melyek az egykori római s görög-nép éltén oly bájolólag látszatnak keresztül vonulni; inkább külszokás, érzéki szenvedélyek, mint bel- s erkölcsi meggyőződés kifolyásai valának. Úgy vélem, nem leend felesleges e tárgy irányában a hajdankori cypár kitünőbb egyén szavait fel említenünk. Vagy csak magát Homért a göröggköltészet legrégebb s dicsőbb dalmokát állítsuk elő. Ismeretesek Iliásában azon versei, hol Acchilleszt a hőst mély fájdalom közepette ekként teszi folkiáltóvá:

*„Mert sehol embernél nyomorúbb napalatti valóság
Nincs az egész földön pihegők és csuzdogalók közt.“*
II. XVII. v. 446 satb.

Az emberek helyzetét nyomorú s kellemtelennek tartották főleg az okból, minthogy azon hiedelemben valának, miként maguk az istenek idézik elő a nyomorokat, s önkénytesen bocsátják mindazokat az emberinemre, a mint az, a már felhozott költér következő verseiben is olvasható:

*„Mert nyomorú ember felül úgy végeztek az égben,
Hogy küzdjön, míg az égi karok gondmentesen élnek.“*
II. XXIV. 525. satb.

Távol valának eszerint attól, hogy az istenek segedelmében üdvös, s czélszerűnek vélték volna helyezni remény, bizalmukat; sőt inkább a reá-

jok bocsátott csapás, nyomorok miatt velök, mint mindazok okozóival perlekedésbe keveredni merészkedének:

*Zeus atya! nincs nálad rettentőbb isten az égben,
Hogy nem szánod az embereket, ha világra teremted,
Búnak, bánatnak kínos fájdalmira vetni.*

Odys. XII. 201 satb.

Homer kifejtett eszméit, nézeteit Herodot is a történelem, öszapja osztja, midőn Kleobisz és Bytonról szóló kellemteljes beszélgetését ekként fejezi be: „kimutatta ezekben az Isten, hogy jobb az embernek meghalni, mint élni.“

Az említettek nyomait sokan mások is követték. Szophoklesz a szép geniusu, kinél Görögország alig ismert jelesebb költért, Oediposzban nyílt s ékes szavakban elmondja, miként nem óhajthat semmit erélyesebben az ember, mint azt, hogy vagy soha nem született légyen, vagy ha itt van, mielőbb ez életből kiköltözzék; ezek e felett a szép hírű költér saját szavai: „Nem születni, minden más szerencsét felül múl; másik, mely hozzá legközelebb áll, az, hogy miután a világra jöttél, minél hamarább vissza mehess, a honnan érkezted.“

Kolon. Oedip. 1219 satb.

Hasonló nézet, vélemény uralkodott e tárgy iránt a rómaiak között. Világos e kétszóbeli: „Patet exitus,“ mi nálók úgy látszik közmondati szokássá válván, nem mást jelentett, minthogy nincs a sors csapás s viszontagságai, s az élet mostoha környületei között sinlődő, inség, nyomorral küzdő embernek czélszerűbb mód, s eszköze mind azokat elkerülni, mindazoktól megszabadulni óhajtván, mint az önként vállalt halál. És Róma jelentékenyebb elméi az illetén önként vállalt erőszakos halált nemcsak hogy pártfogolák, — az akadályok, szenvedés, fájdalmak, haláltóli visszariadókat kárhóztatván; mindennapi, közembereknek, alacsony gyáva, erőtlen pulyáknak nevezvén, — hanem egyszermind sarkalatos erénynek, szilárd, diadalmas férfiaságnak is tartották; mint azt a történelem nyíltan hirdeti. Hallgatva mellőzzük e helyt Cicerót a nagy hatalmú s páratlan szónokot, a halál e neméről Tuscul. kérdéseiben értekezőt, hol több más említett dolgok mellett a Silenóról szóló ismeretes mesét hozza fel egyuttal, s ez midőn Mydástól elfogatott, de szabadon bocsátatván, arra oktatá a királyt, hogy nem volt érdemes születnünk; vagy ha már léte-zünk, legjobb, mennél hamarabb meghalnunk; — mellőzvéen tehát Cicerót; nem lehet mellőznünk e téren Senecát hazája, százada könnyen legnevezetesb tudósát, ki a philosophiát ugyan hajdan szépen bevezeté Romába, becsültre emelte az udvarban, hol jó darabig dicsőségben fé-

nyeskedett; mind a mellett 70-ik lev. a fenforgó tárgy felett minden habozás, tétovázás nélkül megjegyzi: „Invenies etiam professo sapientiam, qui vim afferendam vitae suae negent, et nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri; exspectandum esse exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt se libertati viam claudere. Nil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exspectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum possim per media exire tormenta, et adversa discutere? Hoc est unum, quod de vita non possimus queri; neminem tenet.“

E nyilvános tanutételek, s több ilyneműek a legördült ókor fenmaradt műveikből előidézhetők, — mint megannyi valódi tükrei a görög, és római életnek, — eléggé bizonyítják, hogy az iránt, mikép az emberélet nyomorú, s telve gond, bú, viharokkal, egyező nézet, egyhangú vélemény uralkodott közöttünk. Ki tehát az, ki a köznélet, vélemény ellen harczolni s ellenkezőt erősíteni bátorodik! Voltak ugyan az ókorbeliek között itt ott ez ügy felől másként gondolkozni látszó egyes egyének; — azonban ezek csekély számuk miatt figyelembe nem vehetők. Mindannyian, kik akár fényes születés, akár tekintélyesb állás s hősiesb tények által megkülönböztetve valának, a fényt, tiszteletet s hatalmat, miktől körülsugaroztattak, olly hév, s meleg szerelemmel karolták fel, az annyira vágy, szenvedélyeiknek hizelgő anyagi gyönyöröktől elkábitatni engedék magukat, miként egyenesen az érzékiség ösztönének szolgálván, az embert közelebb érdeklő dolgokról, a szellem dicsőbb célja, rendeltetés, szabadság, halhatlansága felett mélyebben gondolkozni, mik sugárain czélszerűbben intézhették volna léptöket, se módjuk, se idejük, se akaratuk, se tudalmok nem lévén, nagyon természetesen az következett; miszerint nem csak az érintettokról; nem csak a tiszta, önzetlen erényről; — mely fényében az egekig emelkedvén, Istent önmagáért mint legfőbb szeretetre méltó Lényt szereti, úgy szereti, hogy érette mindenét feláldozza, hogy miatta a gyönyör ingereit, a fájdalom és nyomor rémeit felsem veszi; hanem sok egyéb az embert anyagi és szellemileg nemesítő dolgokról; — sőt mi több, magáról a legfőbb Lényről is könnyelműleg, alaptalan elvek, nézetek után indulva, ál- s tévutakon bolyongva, hibásan ítéltek. — De kik kortársaiknál ész s erényben fentebb állottak, valamint átlátták; úgy igenis azon elvek mellett s nézetben állapottak meg; hogy küzdés, csatamező az ember élete, és hogy csak kevés évekre terjedhető, korlátolt hatáskörű, s így nem nagy értékű legyen.

Hutter Antal.

II.

Kirándulás Kis-Tapolcsánba. Aug. 24—26. 1855.

A keblemben rég keletkezett vágyat, — láthatni a kis-tapolcsányi kastélyt nagy becsű kincseivel, az angoly izlésű parkot tropicusai disznővényeivel, — az egyszer kielégíthetém, folyó tanodai szünnapokból néhány órát szellemi öröömim élvezetének szentelni sietvén, mert szemeim előtt lebegnek minduntalan Vörösmarty dicsőült koszorus költőnk szavai: „Az idő fut lelkem elől, s vágyaimnak előle; — elrohan a feledés honába.“

Bars megyének déli oldalán elhagyva mohosult romjaiban is tisztos Léva várát, — melynek vihardult múltja főleg a 16 és 17-ik századi hadjáratokban verbetükkel jegyeztetett fel történelmi lapjainkban, — a kellemes terménydús Garam völgyén kitűzött czélom felé haladva, a jól készült országuatról a csejkői mezőben egy kis kápolna tünt szemembe. Magasztos érzet hatotta meg egész valómat, a felírás után tudván, mikép gyéren található ősiemlékeink egy jelesbikéhez vezetett a végzés. Néma ábrándjaimból eszmélve olvastam:

*„Ad Levam dextre Stephanus pugnando Koháry
Pro Patria occubuit, Caesare, proque Deo.“*

In conflictu generali cum Turcis habito die 19-a Julii 1664 hoc loco occubuit, ora itaque pro eodem, requiescat in pace!“ Tehát a daliás hős Koháry István emléke örökösített meg e pár versben.

Itt irányomtól eltérve megkísértem rövid vázlatát adni a versre vonatkozó eseménynek: „Souches dunáninneri hadak vezére megkapván a császári parancsot, mikép Lévát a török ostromzár alól felmentené, rögtön intézkedett. És ugyan Puchheim komáromi várparancsnokot odautasítá, hogy a bercsenyi huszárokkal az ellenség járását akadályoztatná. Heister a nádori lovasság osztályával, és a montforti ezred öt zászlóaljával a galgóczi táborba sietteté. Az egész sereg hatnapos kenyér részlettel ellátva, átkelvén a Nyitra folyón, Souches vezénylete alatt a sz. benedeki hegy tövében, melynek ormáról az ellenség állását kilehete venni, letelepedett. Innen Heister hat osztály lovasság- és a brandenburgi vértcesekkel a Garam partja elfoglalására küldetett, mi megtörténvén az egész sereg átkelt a vizen.“

Hussain basa, — kinek feladata vala Léva várát ostrommal bevenni, de törekvéset Neumuth Joachim várparancsnok czélszerű intézkedései meghiúsíták, — értesítettvén a magyar német seregnek mozgalmairól, fel-

hagyva szándokával, éjszak nyugot felé terülő síkra, s fegyvereseinek számából bizonyos győzelemre számola. Souches lázgyengítette egészségének daczára belovagolva csatárainak tanyáit, erőteljes szónoklatával felhevíté a győzelemért sóvárgó kebleket. — Déli állásán ragyogott a nap, midőn Kaprára, és Koháry megtámadásra jeltadnak. S habár kezdetben a szerencse a Jancsárok részére hajlék, később mégis a mieink vitéz fegyvereinek meghajolva állásából kiszorittatának, sőt ugyan a Jancsárok előcsapataik vérengző visszavonulása az egész Osmán tábort lehangolá, s futásra riasztá. Harczedett vitézeink diadalma a töröknek 8000, mieinknek 800 veszteségébe került. De sajnos érzetet gerjesztett a magyarokban Koháry István halála, ki egy kemény csapás következtében lováról lelketlenül lerogyott. Az említettem kápolna jeleli hősi halálának helyét. Porlandó hüledékei a sz. benedeki családi sirboltba tétettek.

Ajtatos fohászokban leróva fájdalmas részvételi adómat, a derék hősök mohlepte csontjain épült Emlék mellett, tovább haladánk. A Garamon túl nem messze sz. Benedek várostól az út Aranyos-Maróth felé kanyarul. Ezen kanyarulatról az éjszaki tájra nyúló völgyben, feltűnik magasztos fény s pompával a kis-tapolcsányi grófi lak, s mintegy varázs erővel ingerli a szemlélő utas vágyait, vonzó hatással késztetni látni, csodálni, mi itt a szép, méltóságos, nagyszerű. A kéklő ég, a ragyogó nap fénye emelé távolban is az új stylben épült úri ház díszét. A kastélynak bokros érdemű alapító tulajdonosa, valamint a kiterjedt, s gazdaszáti mérvben érdekes uradalom birtokosa: a tudomány — s tiszta erény jellemezte nemeskeblű emberbarát: Nagy méltóságú buzini Gróf Keglevics János, cs. kir. val. belső titkos Tanácsos, arany kulcsos, a pápai Krisztus rend vitéze.

Csekély, s képtelen vagyok illetőleg ecsetelni a kastélynak építész rendszerét, tollam gyenge leírni a bensejében lerakott becses római- görög-egyiptomi- chinai- magyar régiségeket, a különféle iskola remek festvényeit, a természet három országából rendezett gazdag gyűjteményt, több ezernyi érem darabot tartalmazó szekrényeket. — S habár ezek is meglepően fenséges látványok: de bejutva a bölcsesség csarnokába a szellemkincs dúskönyvtárába, tisztos kételem zavarja meg a szemlélő lelkületét; mert nem tudja, valjon a tudomány minden ágából keletkezett, ügyes tapintattal helyezett foliantokat csodálja-e, vagy a legdiszebb kötésben kiállított példányok szemlélésében gyönyörködjék?

A gyorsan lefolyt néhány órai idő, míg a tudomány s művészet pazarfényű teremciben szivderítő s lélekemelő örömekeket élvezni szerencsés valék, csak futólagos áttekintésre sem elégséges; több napi szemle feszes figyelemmel párosult komoly buvárkodás vezethet oda, hogy kimerítő ismereteket szerezve bővebb, részletes leírását adhatná valaki a sok ágra oszló gyűjteménynek. Ha a nagy méltóságú gróf úr magas kegyéből ezen

nagy érdekű művészet- s természeti gyűjtély részleteivel bővebben megismerkedhetni szerencsések leendünk: jövő munkálatunk tárgyaul tüzzük ki azok leírását.

Megjártuk a kastélyt körülövedző kertet is. Bár az augustusi nap tikkasztó meleg fojtó lebegésével lankasztá tagjainkat, mégis felvidulánk, mert a gondos szorgalommal ápolt szálas fák zöld lombjai, pázsitos rét himzett viránya, százsorszép, balzam illatot árasztó virág csoportozatok, az üvegházakban díszelő oceantúli növények viritó pompája, ezek közt az óriás „Pandanus odoratissima“ a nap heve által lehangelgolt kedélyünket felvillanyozták.

A szélesen kiterjedt szomszéd kertben is andalogtunk. Mellözve a sétányok bolygó tekervényeit, fenyű- juhar- platan válogatott fajait; különösen három tárgy tartoztatott le, s mulatott bennünket: a mesterileg összeállított romok, ezek tőszomszédságában működő malom, melynek kegyegése mulattató ellentétben zavarjameg az itt elvonuló siri néma csendet; — a túlsó hegynék borágakkal beültetett vég csúcán pedig az úgy nevezni szokott „Babiloni torony“. Ennek vasrácsokkal elkorlátolt tetejéből, hova csigalépcsők vezetnek, felséges a kilátás Aranyos-Maróth hegy völgy változatos vidékére. — A kert mellett kigyózó Nagy-Ugrócz felé vezető országútból feltűnnök Hrussó vár romjai, az erdő regényes színezetének festői szépségében; mintha a hajdan regeszerű leventéi emelednének tömör tagjaikkal mögöttök nehéz vértékkel sas tollas sisakokban!

Az Isten házában vagyunk! mily jó, mily kellemes itt létezni! mily kedves itt zsámolyánál leborulva imádni őt a hatalmast, kinek műveit a nagy, s szép természetben csodáltuk! Nem lehete e szent helyen térdre olmlva felnem sohajtanom.

*„Bámul, csodál, áld az ember, s rogy térdre legottan.
Szent hálát repít az egekhez
Az indúlt szív, emelkedik az ész,
Az érzék, a száj csak állani kész
S így kiált a dicső mennyekhez:*

Szent Atya! áldlak.

*Te munkád a nap, s tündér fénye,
A pori sereg: nagy éjszaki hal
Urának, atyjának csak téged vall
Tőled van az embernek rénye*

Isten! imádlak.“

B. Podmaniczky Lajos.

Az emeletes helyen jeles homlokzat — magas toronynyal ékeskedő városi templom kielégítő építészti modorban áll. Belül a fő ajtó melletti

balfalazatban lát a vizsga szem veres márványból faragott domború pán-czélos alakot, ily ismertető körirattal: „Hic iacet Generosus, ac Egregius Dominus Joannes Tapolcsányi de Kis-Tapolcsány, quondam Budae captivus, Capitan. in Bozok, Végles, Levae, et partium Cis-Danubianarum Regni Hungariae Vice Capitaneus, obiit 1-a Augusti Anno 1598.

A márvány táblának alsó prémezetén pedig ezen sírvers olvasható:

*„Hocce Tapolcsányi (Bellator Athleta Rudolphi
Caesaris) in tumulo morte soporus inest.
Ille Tapolcsányi Turcarum fulmen, et ingens
Sydus Christiadum Martis imago docens.
Testis erit Bozok, Végles, Leva, Agria testis
Captivoque tuo Trux Buda testis eris,
Tu quoque Jaurinum quod cum defendat ab hoste
Ternus erat supter caede peremptus equus,
Eheu pannonicis ubi nunc? ubi fidus Achilles?
Hic iacet, heu Tellus Hannibale orba suo.“*

A túlsó oldalfalban a mostani n. mélt. birtokos boldogult első grófi nejeének nyugvó hamvait szürke márványba vésett fölírat jeleli. A templom díszét a csinnal összehangzó rend, kellemes zengésű orgona emeli; — a főoltári kép avatott rajzmester jártosságának szüleménye.

Miután kirándulásomnak rövid vázlatát adni megkísértettem, nem szabad, nem illik még igénytelen tollamat letenni. Ünnepeyles köszönet — hálás hódolatra indítja keblemet Ó nagy méltósága gróf Keglevics János házi úrban egyesült megelőző szivesség, nyájas leereszkedés. — A szó teljes értelmében nemeskeblű emberbarát. Meglepő készséggel sietett a jó, s nagy lélek feltárni hosszú sorban benyiló, keleti fénynyel butorozott szobáit, bevezetett a szellemi élvek könyvcsarnokába, beavatott a természetiek gyűjteményének eddig nem látott ritkaságaiba; a római s görög pénzek felett tartott tudományos — magyar nyelveni előadása kiválólag tanúsítá sok oldalú olvasottságát, történelmi szakismereteit, nagy, s hű emlékező tehetségét.

Megvallom, mikép a büszkeség egy jelesb neme keletkezett elfogúlt keblemben, mert szerencsés leheték a nagy- s mély tudományú gróf művészeti iskolájában néhány órát tölthetni. Vajmi szépen reá illenek arany tollú Vörösmartynk szavainak gyöngyei:

*„— Az erőseknek nagy tettei a siető kor
Kellemivel nem romlanak el — — —
Hintvén szüntelenül a jó maradékra, világot.“*

Zalánfut. 1. ének.

Mély hódolatom adóját hála fohászbán rovom le. Az Isten égi málasztnak harmatjával ápolja sokáig ő nagy méltóságának kegyes személyét, dicső családját! Az őrangyal jelelje utait, támogassa lépteit a szép reményű család sarjának a serdülő gróf Istvánnak!

Horváth József.

III.

T a n á r i k a r.

Szám:	Tanár neve:	Tantárgyak, melyeket előadott:	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott:	Heten- kinti előadásai- nak óra- száma:	Jegy- zés:
1.	Hutter Antal	Hittan Magyarnyelv.	3. 4. 3. 4.	2. 2. 2. 2.	Igaz- gató.
2.	Horváth József	Latinnyelv Természettudomány.	3. 4. 3. 4.	5. 6. 3. 3.	—
3.	Ruff József	Németnyelv Történelem s földrajz	1, 2, 3, 4. 3. 1.	4, 3, 3, 3. 3. 3.	III. osz- tály főn.
4.	Szepesi József	Hittan Latinnyelv Magyarnyelv Történelem s földrajz Mennyiségtan.	2. 2. 2. 2. 2.	2. 8. 2. 3. 3.	II. osz- tály főnök.
5.	Szitkey István	Hittan Latinnyelv Magyarnyelv Mennyiségtan Természettan.	1. 1. 1. 1. 1. 2.	2. 8. 2. 3. 2. 2.	I. osz- tály főnök.
6.	Chmelányi József	Görögnyelv Történelem s földrajz Mennyiségtan.	3. 4. 4. 3. 4.	5. 4. 3. 3. 3.	IV. osz- tály főnök.

Rendkívüli tanárok:

1. Sitkey István, szépirás
2. Uhrin Pál, éneklés tanára.

IV.

Városi Tanbizottmány.

Léva városa 1852-én kelt Intézkvényének nyomán tanbizottmányi tagokul választottak: t. cz. Gaál Miklós, hercegi uradalmi ügyvéd; — Gyárfás Károly, polgármester; — Jancsó Péter, pénztárnok.

V.

Kivonat a tanodai Jegyzőkönyvből.

A lévai kegyes tanítórendiek vezérlése alatt 1815-től kezdve 1855⁵/₆-kig növekedett összesen 8517 tanuló.

VI.

Előadott tantárgyak vázlata.

1. Hittan.

- I. Osztály. Hit, remény, szeretet. Az Istennek 10, az Anyaszentegyháznak 5 parancsolata. A szentségek, Keresztény igazság, és a 4 utolsó dolog. Kézi könyv: Az öreg Katekismus. Budán 1818.
- II. osztály. Vallásos szokások és szertartások; az áldozat, templom, oltár, egyházi öltönyök a sz. misénél, a szentségek kiszolgáltatása és a ker. kat. egyház jelesebb ünnepei. Kézi könyv. Vallásos szokások és szertartások. Irta Dornis Gáspár. Pest. 1854.
- III. Az ó szövetség története a Megváltó születéseig. K. k. Bibliai történet Róder Alajostól. Pest. 1852.

- IV. osztály. Előkészületek a Megváltó eljövételéhez. Jézus gyermekkora. Előkészületek Jézus nyilvános életéhez. Nyilvános életének 1. 2. 3. éve. Jézus kínszenvedése előtti végnapok. Kínszenvedése, halála, megdicsőítése. Apostolok cselekedetei. Palestina földrajza. K. k. Bibliai történet. Róder Alajostól. Pest. 1852.

2. Latinnyelv.

- I. osztály. Betűtan, előisme az igékről, fő és melléknevek, névmások, ige-
határozók, számnevek, előljárók, nevek nemei, K. k. Latin
nyelvtan. Irta Szepesi Imre. 1-ső rész Pest. 1852. Olvasás, for-
ditás, elemzés, írásbeli dolgozatok.
- II. oszt. Igék II. F. folyt. ugyan azon kézi könyv II. része szerint, ol-
vasás, ford. elem. írásbeli dolgozatok.
- III. oszt. Szófüzés szabályai. K. k. Latin mondattan; írta Szepesi Imre.
Pest. 1850. Olvasatott és elemeztetett Cornelius Nepos.
- IV. oszt. Szókötés, szómér és verstan. K. k. Latinnyelvtan írta Sümeghi Pál
III. és IV. folyam. Pest. 1851. Olvasatott s magyaráztatott Jul.
Caes. de bello Gallico, et civili bello. Ovid. Trist. I. p. Elegia III.

3. Görögnyelv.

- III. oszt. Betűtan, nemiismeretése az igének, névragozás, fő és melléknév,
névmások, számnevek, a tiszta és nemtiszta jellemű igéknek
hajtogatása. Olv. ford. elem. K. k. Elemi hellen nyelvtan Sze-
pesi Imrétől. Buda. 1852.
- IV. oszt. Az előbbieik ismétlése után a rendhagyó és μ : igék ragozása.
K. k. ugyan az.

4. Magyar nyelv.

- I. oszt. Szám, rendelő, osztó, és sokszorozó számnevek, névutók, névmá-
sok az igeragozásig; ide értve a mutató, visszahozó, kérdő
és határozatlan névmásokat. — K. k. Magyar nyelv Ihász Gá-
bortól. Eger 1853. Olvasó könyv Trautwein. Buda 1852. Írás-
beli dolgozatok.
- II. oszt. Igeragozás, határozók, névképzők, igeképzők, határozóképzők,
szóösszetétel. — K. k. Ihász Gábor. Eger 1853. Olvasó könyv
Trautwein. Buda 1852. Írásbeli dolgozatok.

- III. oszt. Mondattan olvas. elem. szavalás írásb. dolgoz. K. k. Magyar szó-
kötés, Budán 1851. Olvasó könyv Trautwein Pest 1852.
- IV. oszt. Irálytan. Szómértan. olv. elem. szav. szerkesztés. K. k. Irálytan
Zimmermann. Pest 1852. Olvasókönyv Trautwein. Pest 1852.

5. Németnyelv.

- I. oszt. Helyes olvasás és írás, nem, név, segéd és rendes igék ragozása,
olv. ford. elem. írás. K. k. Német Gram. Toepler Theophil.
Pest 1853.
- II. oszt. Ismétlés. névmások, igék, és egyéb beszéd részek. olv. ford. elem.
írásb. dolgoz. K. k. ugyanaz.
- III. oszt. Előbbiek olvasás közbeni ismétlése; rendhagyó igék. Mondattan.
olv. elem. fordít. írásb. dolg. K. k. Német Gram. Toepler
Theophil, Pest 1853. Olvasókönyv Mozart.
- IV. oszt. Mondattan. olv. elem. fordít. írásb. dolgoz. K. k. az előbbiek.

6. Történelem és földrajz.

- I. oszt. Mér- természettani politikai földrajz elemei. K. k. Az általános föld-
rajz alapvonalai. Málik Vincze Bécs 1853.
- II. oszt. Ó-kor. Azsia, Afrika, és Europa népei a Macedonok történetéig
az óvilág földrajzával. Macedonok és rómaiak időszerű földrajz-
zal, K. k. Az ó, közép és újkorbéli földirat és történ. alaprajz-
za. Vincze Paulin I. köt. Pest 1852.
- III. oszt. Középkori történel. a nyugoti birodalom megszűnésétől kezdve
Habsburgi Rudolfig. America felfedezése — tekintettel Magyar-
országra. K. k. ugyanannak második kötete. Időszerű földrajz.
- IV. oszt. America felfedezésétől kezdve a jelenkorig. K. k. az előbbeni
folytatása. Austriai honismeret. Bécs 1854. Időszerű földrajz.

7. Mennyiségtan.

- I. oszt. A számtani 4 műveletek egészekkel, szorozási, és osztási rövidei-
tések. K. k. Barcs Ferencz. Budán 1848. Mértan: vonalok, szö-
gek, egyenközűek, háromszögek, és ezek főbb tulajdonai, négy-
szögek. K. k. Szabóky Adolf. Pest 1851.

- II. oszt. Számítan: viszonyok, arányok, egyszerű hármasszabály, a honi és külföldi pénz- és mértéknekem ismertetése. K. k. Barcs F. II. és III. rész. Mértan: négyszögek s rendes szögek képzése, a három és négyszögek viszonyos átalakítása és tereik kiszámítása. K. k. Mértan elemei. Szabóky A. Pest 1851.
- III. oszt. A négy Algebrai művelet, hatványozás, gyökvonás, csoportozati műveletek. K. k. Számolástan III. Szabóky A. 1851. Mértan: A kör és ahhoz viszonyított vonalok, és alakok tulajdonságai, a ke- rület és körtér kiszámításai. K. k. Szabóky Adolftól.
- IV. oszt. Az előbbieik ismételése után az összetett hármasszabály, a kamat- számolás, társaság, láncz, és vegyítésszabály. K. k. Barcs F. Mértan: A lapmértannak ismételése, a síkok fekvése a szabályos és félszabályostestek főbb nemei, felületek, és tömegek kiszámítása. K. k. Mértan elemei: Szabóky Adolftól. II. füzet Pest. 1851.

8. Természettudományok.

- I. oszt. Természetrájj: természettani előismék: embertan, emlősök, rovarok, és férgek. K. k. Természetrájj elemei: Hanák Jánostól. Pest 1846.
- II. oszt. Természetrájj: Madarak, hullők, halak; az egész növénytan. K. k. Természetrájj. Hanák. Pesten 1851.
- III. oszt. Előismék az ásványtanhoz, az egész ásványisme. K. k. Hanák Jánostól. Pest 1851. Természettan: testek közössajátságai, a szilárd, és hígtestek egyensulya s mozgása. K. k. Lutter F. Természettan. Pest 1848.
- IV. oszt. Természettan: testek egyensulya, mozgása, és a hang, lát, villany, delejtan, természettani földrajz elemei. K. k. A természet alaprajza Lutter F. Pest. 1853.

VII.

Vallási ügy.

A délelőtti rendes előadásokat $7\frac{1}{2}$ óraker sz. mise előzte meg; a vasár- és ünnepnapokon félóráig tartott hitbeli oktatást pedig délelőtt 9 óraker sz. mise, délután $2\frac{1}{2}$ óraker vecsernye szokta követni.

A róm. kathol. növendékek a tanéven által hatszor végezték a sz. gyónást, és ugyan annyiszor részesültek az oltári szentségben. Különösen a husvétii gyónást 3 napi sz. gyakorlatok előzték meg, melyeken a tanári kar jelen volt.

A helv. evang. és Mózes vallásuak a hittanban saját helybeli hittanáraik által oktattattak.

VIII.

Tanodai ifjúság száma.

	I.	II.	III.	IV.	Összesen.				
A tanév kezdetén:	40.	30.	11.	10.	91.				
Jelenleg:	37.	29.	11.	10.	87.				
Vallásra: róm. kath.	75.	helv. vall.	7.	ágost. vall.	4.	héber vall. 5. összesen: 91.			
Nemzetiségre: magyar	81,	német	2,	tót	3,	héber	5,	összesen	91.
Ösztöndijas	3.	Az előadási nyelv magyar.							

IX.

Tanárok között történt változás.

Nagyobb változások a lemerült tanév folytán a lévai gymnasium körében nem történtek, egyedül Lipp Ev. János a becskerekii gymnasiumban alkalmazott tanár helyébe a kegyesrend kormánya által Szitkey István a tanév kezdetén a nyitrai felgymnasiumból Lévára rendeltetett.

X.

Könyvtár és Taneszközök.

A tanodai könyvtár 185⁵/₆ tanévben következő művekkel szaporodott: 1. A sz. István társulat küldeménye. 2. Magyarország történeti-

földirati- állami legújabb leírása ifj. Palugyai Imre cs. kir. tanácsostól 3. és 4. kötet. 3. Galletti egyetemi világismerete; t. cz. Mikolay Béla ajándékozta. 4. Hartig Theodor Lehrbuch der Pflanzenkunde, színezett ábrákkal, szinte Mikolay Béla úrtól. 5. Atheneum több számban Szilassy Antal úrtól. 6. Orvosi fűvészkönyv, német, folió, ábrákkal Fisther Endre úrtól. 7. Vasárnapi könyvtár. 8. Négy hangra alkalmazott énekek B. Sz. Mária tiszteletére. 9. Szívemelő és derítő énekek; mind a két mű n. t. Szepesi Imre tanár ajándéka. 10. Tanodai Lapok. 11. Zeitschrift für die Österr. Gymnasien. Több iskolai segédkönyv.

Szaporodott a természetrajzi gyűjtemény is; névszerint ezen tárgyak járultak hozzá. A) Kitémött madarak: Hattyú, Kadlecik Richard; Bölömbika, Kis Lebenke, Spur Béla tanonczoctól. — Szárca f. t. Gyürky László; Buvár, Wagner József erdőmester, Héja Sztruhár József, Delice-Colibri Ehmán József t. cz. urak adakozásából. — Két tűzoktós Heiszler Victor úrtól.

B) Hüllők: zöld gyík, varangy Bufo cinereus ifj. Bolemann János úrtól.

C) Rovarak: Szép pille gyűjtemény üveg szekrényekben t. cz. Vajmann Károly úrtól, ismét 64 db. Hodermann Kálmán növendéktől.

D) Puhanyok: különösen kagylók és csigák. Ezekkel kedveskedtek: n. t. Hoffmann Ágoston, — báró Bakonyi György, Ebner Camillo, Bellany Adolf tanodai növendékek.

E) Növények: 60 db. jeles példány, szárított; ifj. Bolemann János úr ajándéka.

A természettani terem nyert az idén: Vinterféle villanygépet. Ez n. t. Schirhuber Mór úr gondos felügyelése alatt készült Pesten. A kiállítási csin, a műszer hatása, czélszerű felszerelése a gép mesterének, s az érdemdús felügyelő urnak méltó dicséretét hirdeti. 2. Villany pistolyt. 3. Camera obscurát. 4. Érverőt. 5. Chinai bukfenczezőket. 6. Távcsőt, és Döbereinerféle gyűjtőt, e két utolsót n. t. Hoffmann Ágoston privygei kegyes rendház igazgatója szivességéből. 7. Igen érdekes régiséget; 1597-dik évből kőkorsót t. cz. Mikolay Béla úrtól.

Érem gyűjtélyünket gazdagítani kegyeskedett nagy méltóságú Keglevics Nep. János gróf úr: Athene — N. Sándor ezüst — Ptolomaeus rézérmeikkel; szaporításához járultak még mások is több ezüst, réz darabokkal.

Elhallgatni nem lehet t. cz. Medveczky Sándor úr, — a magyar koronához címzett gyógyszer-tár nagy érdemű tulajdonosának tanodánk iránti forró részvétét, ki mikép tavaly, az idén szinte szives volt a vegy-

tani előadásokhoz — szükséges eszközök, s anyagok átengedésével — segéd kezeket nyújtani.

Hálás köszönet a nemeskeblű, s a nevelés szent ügyét hön pártoló emberbarátoknak!

XI.

Felsőbb helyről érkezett k. rendeletek.

Sept. 30. 3680. sz. Rendelet a 3-ik oszt. előadandó remek írók iránt.

Octob. 13. 3559. sz. Szvorényi József: Olvasmányok a gymn. és ipartanodai alsóbb osztályok számára — című műve elfogadtatik.

Octob. 25. 2675. sz. A tanárok rendes fizetése meghatározatik.

Nov. 27. 2675. sz. Az eperjesi a. v. gymnasium nyilvánossága köz-
hirül tétetik.

Dec. 12. 4667. sz. Mértani nézlettan című könyv Dr. Szabóky
Adolftól iskolai könyvül elfogadtatik.

Dec. 29. 4832. sz. Utasítás a természetrajz tanítása körül.

Jan. 4. 4969. sz. A marmarosszigeti h. v. tanintézet nyilvánosnak el-
ismertetik.

Mart. 1. 527. sz. Hermann Imre és Loidolt Adolf minden taninté-
zetekből kizáratnak.

April. 19. 6292. sz. Ösztöndíjak ügyében.

Jun. 1. 9345. sz. Történelmi mű e czim alatt „Die Jetztzeit“ küldetett.
stb. stb. stb.

XII.

Tanodai ünnepélyek és nyilvános vizsgálat.

A lefolyt 185⁵/₆ tanévben felsőbb rendeletek folytán a tanítás Oct.
hó 1-én vette kezdetét, e napon tartatott ünnepélyesen a sz. Lélek segít-
ségül hívása a tanév szerencsés lefolytaért.

Kerületi tanodai főfelügyelő nagyságos s ft. Kozáczek József cs. kir. isk. tanácsos, apát, s nagyvárad kanonok úr intézetünket Junius hó 18-án meglátogatni kegyeskedett.

A ker. kath. hittanból a tanodai ifjúság nyilvános vizsgálata a tanári testület által Jul. 14-ére határozottatott. A tartandó vizsgálatra egész tisztelettel meghivatott főtiszt. Valentovich József, kanonok, esperes, és sz. benedeki plébános úr, mint érseki felügyelő. Az előléptetési vizsgálatok Jul. hó 15-én kezdődtek, s az említett hó 28-ig folytonosan tartattak.

A tanév végnapján ugymint Julius 31-én a tanév szerencsés lefolytaért a mindenek urának hálaáldozat mutattatottbe: mi végeztével a tanuló ifjúság között az osztálytanárok által a tanodai bizonyítványok osztattak szét.

Az 1856⁷-diki tanév Oct. hó 1-ső napján veendi kezdetét, szolgáljon a mélyen tisztelt szülőknök figyelmeztetésül..

TARTALOM.

- I. Értekezés „Cátó maior“ czimű azon helyéről, hol Ciceró a lélek halhatlansága felett bölcsekedik.
 - II. Kirándulás Kis-Tapolcsánba. Aug. 24—26. 1855.
 - III. Tanári kar.
 - IV. Városi tanbizottmány.
 - V. Kivonat a tanodai Jegyzőkönyvből.
 - VI. Előadott tantárgyak vázlata.
 - VII. Vallási ügy.
 - VIII. Tanodai Ifjúság száma.
 - IX. Tanárok között történt változás.
 - X. Könyvtár és Taneszközök.
 - XI. Felsőbb helyről érkezett k. rendeletek.
 - XII. Tanodai ünnepélyek, s nyilvános vizsgálat.
-

ESZTERGOMBAN,
NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.